

Motion till riksdagen

1988/89:U403

av Inger Schörling m.fl. (mp)

Vapenexporten

Mot.
1988/89
U403-405

Fyra års oavbrutna avslöjanden av hur storföretag, myndigheter och politiker direkt eller indirekt struntat i givna regler för vapenexporten har av en av Sveriges främsta författare, PC Jersild, betecknats som "En köpenickad av sällan skådat omfång". (Veckans Affärer 6/10-88.)

Sverige har haft regler som i princip förbjuder vapenexport och ger regeringen rätt att bevilja dispens bara i sällsynta undantagsfall. Som PC Jersild skriver: "De flesta svenskar har levat i föreställningen att vi har haft en hård lagstiftning som förbjuder vapenexport annat än i undantagsfall".

Samtidigt har verkligheten varit en helt annan.

Jersild frågar: Vad visste egentligen regeringen?

Samma fråga har sysselsatt och sysselsätter fortfarande en lång rad kommittéer, utredningar, domstolar och riksdagsutskott. En medborgarkommission har behandlat en del av vapenaffärerna, men tyvärr på ett sätt som lett till stark kritik (t.ex. "Regeringens knähundar", SvD 21/12-88.)

Också vapenexportens framtid är föremål för utredning.

I en fråga som är föremål för ett så omfattande utredningsarbete som vapenexporten – såväl tillbaka- som framåtblickande – bör det enligt traditionell praxis inte finnas något för ett riksdagsparti att tillföra, utom möjligen upprepning av välkända ståndpunkter.

Miljöpartiet de grönas grundsyn på vapenexporten är välkänd: All vapenexport bör på sikt avvecklas. Vapenaffärernas grundorsak är att vapenexport inte kan regleras på så sätt som den svenska regeringen tänker sig eftersom så oerhört starka ekonomiska och militära intressen är inblandade.

Utöver denna principiella deklaration vill vi framlägga några helt nya förslag som kan bidra dels till klarläggande av vapenexportens historia, dels till att sanera den pågående vapenexporten.

1. Tillbakablickande: *Vem har det egentliga ansvaret för vapenskandalerna och hur skall ansvar kunna utkrävas en gång för alla?*

Otaliga utredningar har som sagt gjorts och pågår. Alla inblandade regeringar springer från sitt ansvar, alla skyller på alla och de organ som har att utreda har antingen för dåliga resurser (KU), alltför begränsade uppgifter (rättsapparaten som inte kan utkräva politiskt ansvar) eller är uppknutna till de inblandade (medborgarkommissionen, delar av KU).

Ändå måste det väl rimligen i en demokrati gå att få till stånd ett övergripande politiskt ansvarsutkrävande?

Givetvis måste KU fortsätta sin grundlagsenliga form av granskning av enskildheter. Och rättsapparaten måste hålla sig strikt till de rättsliga aspekterna. Återstår en ny oberoende, men sakkunnig kommission.

Miljöpartiet de gröna har tidigare krävt en ny medborgarkommission – men annorlunda sammansatt. Framför allt måste den innehålla sakkunnigt folk, dvs. företrädare för Svenska freds och eventuellt andra fredsforskare.

Mot. 1988/89
U403

Nordisk kommission om de svenska vapenaffärerna

Men vem ska i övrigt ingå i denna kommission? Vi anser att verklig opartiskhet inför de politiska aspekterna knappast kan förväntas av någon svensk; därför behövs utländsk hjälp. Av språkliga och andra skäl bör den bli nordisk. Samtidigt bör även de nordiska företrädarna vara så partipolitiskt oberoende som möjligt.

En modell vore:

Företrädare för Svenska freds- och skiljedomsföreningen plus företrädare för motsvarande föreningar i de nordiska länderna.

Svenska och nordiska fredsforskare.

Företrädare för den svenska och övriga nordiska högsta domstolarna.

Företrädare för svenska och övriga nordiska journalistförbund.

Företrädare för svenska och övriga nordiska författarförbund.

Företrädare för Svenska Akademien och dess nordiska motsvarigheter.

Uppgiften för kommittén vore att göra en övergripande "samhällsmoralisk" utvärdering av vad vapenaffärerna berott på, vilka faktorer i det svenska systemet som gjort dem möjliga, jämföra dem (eventuellt) med liknande företeelser i andra länder och – framför allt – uttala en uppfattning om det samhällsmoraliska ansvaret.

2. Framåtblickande: *Är fortsatt vapenexport möjlig och önskvärd?*

Enligt regeringens redogörelse var den årliga ökningen av värdet på den svenska krigsmaterielexporten enligt utförselbevis 31,3 % 1986, 21,8 % 1987. Motsvarande siffror för faktisk utförsel var 46 % 1986 och 31,5 % 1987. Det handlar alltså om en *galopperande ökning av svensk krigsmaterielexport!*

Färska siffror från SCB visar att trenden fortsätter också under 1988. Värdet av exporten av vapen och ammunition var under första halvåret 1988 2 303,7 milj. kr. Det är nästan lika mycket som *helåret* 1986 (2 400,4 milj. kr.) – och en *ökning med 74 % jämfört* med motsvarande period 1987.

Hittillsvarande utrednings- och lagstiftningsarbete har inte lett till annat än att exporten (såväl den legala som den illegala) av krigsmateriel har ökat och att svenska vapen blivit inblandade i allt fler väpnade konflikter.

Visserligen sägs i direktiven till utredningen om krigsmaterielexporten att "även effekterna av ett totalt avbrytande av krigsmaterielexporten bör utredas" (Dir 1988:41). Kommer alltså en avvecklingsplan för vapenexporten att tas fram? Man kan betvivla detta så länge inte direktiven är entydigare och utredningens sammansättning också speglar den växande kritiken mot vapenexporten. Nu utgörs medlemmarna av utredningen endast av personer som företräder vapenexportpositiva åsikter; samma sak gäller för övrigt den rådgivande nämnden i krigsmaterielfrågor.

Självfallet bör samtliga riksdagspartier vara representerade också i utredningen om krigsmaterielexporten: i den rådgivande nämnden i krigsma-

terieförfrågor bör finnas företrädare för kritiken mot vapenexporten.

Mot. 1988/89

U403

Beträffande miljöpartiets krav på representation i utredningen om krigsmaterielexporten (som framfördes också i en motion hösten 1988) bör noteras att det från centerns håll i klartext i riksdagen har uttalats en positiv inställning till detta, av Pär Granstedt: "Vi för vår del skulle gärna se att miljöpartiet de gröna och för den delen även vänsterpartiet kommunisterna var med i detta utredningsarbete" (snabbprot. 35).

Maria Leissner (fp) betonade att hon inte hade någon åsikt vare sig för eller mot. Men hon liksom Granstedt ansåg det självklart att det är regeringens sak att utse utredningsledamöter. Det gör inte vi; framför allt anser vi inte att riksdagen är förhindrad att uttala en åsikt om principerna för en utrednings sammansättning.

Samtidigt kan noteras att Sture Ericson (s) inför opinionstrycket utlovade att miljöpartiet skulle höras av utredningen och också inbjudas till den. En inbjudan har också i januari inkommit.

Vi uppfattar detta som ett underförstått erkännande av att det hade varit rimligt om miljöpartiet från början vore företrätt i en utredning av detta slag.

Eftersom utredningsarbetet vid denna motions behandling enligt direktiven skall ha hunnit så långt att formell representation för vårt parti inte längre är meningsfull avstår vi från att upprepa det kravet här. Vi är givetvis också medvetna om att riksdagens benägenhet att fatta beslut i en fråga som är under utredning är låg. Vi nöjer oss därför med att begära tilläggsdirektiv till utredningen om vår vid det här laget välkända inställning att vapenexporten helt bör avvecklas.

Däremot vill vi aktualisera ett par andra i detta sammanhang centrala frågor.

Restriktiv vapenexport under utredningstiden

I ett frågesvar i riksdagen den 6/10-88 förklarade statsrådet Gradin: "Under utredningsperioden ges nuvarande regler en restriktiv tillämpning".

Ombedd att definiera vad detta intressanta besked betyder sa statsrådet (13/10-88):

"En restriktiv tillämpning av reglerna betyder att regeringen med beaktande av de riktlinjer som godkänts av riksdagen gör återhållsam prövning av alla ansökningar om utförelse av krigsmateriel villka innebär nya åtaganden".

Ytterligare klargörande ville/kunde statsrådet inte göra. Därför bör riksdagen göra det, bl.a. av skälet att riksdagen i efterhand skall kunna kontrollera om ett statsrådslöfte i riksdagen hålls eller ej. Det går inte med statsrådet Gradins formulering.

Vilken tidsperiod gäller?

Hur kommer restriktiviteten att synas? I form av lägre exportvolym? I så fall under vilken tidsperiod? Vad skall minska? Värdet av utförelsebevis? Eller värdet av faktisk krigsmaterielexport? Eller handlar det om andelen av totalexporten?

Den rimliga tolkningen måste vara att värdet av beviljad utförelse under utredningstiden skall vara lägre än motsvarande värde under lika lång tid dessförinnan; dessutom bör antalet beviljade exportaffärer och antalet köparländer minska. Utredningstiden skall vara fr.o.m. utredningens tillkallande t.o.m. dess avlämnande. För denna tid skall exakt statistik göras upp som skall kunna jämföras med motsvarande tidsperiod dessförinnan. På annat sätt kan statsrådslöftet inte kontrolleras. Detta bör ges regeringen till känna.

Karenstid för vapenexport

Enligt riksdagsbeslut om lag mot utförelse av krigsmateriel våren 1988 fastslås att "principen skall vara att ett land vars regering tillåtit eller underlåtit att förhindra vidareexport av svensk materiel inte längre skall få komma ifråga för export av krigsmateriel från Sverige".

Enligt regeringens skrivelse 1987/88 med redogörelse för den svenska krigsmaterielexporten år 1987 exporterades svensk krigsmateriel detta år bl.a. till Singapore (31.172 MSEK) och Jugoslavien (62.652 MSEK).

Men enligt gällande regler borde ju all krigsmaterielexport till Singapore och Jugoslavien med anledning av ovan nämnda riksdagsbeslut rimligen ha upphört! Båda har ju varit medskyldiga till brott mot svenska exportregler, Singapore i så hög grad att exporten flera gånger avbrutits, dock endast för att snart återupptas.

Att vapenexporten till Singapore och Jugoslavien kan fortsätta måste betyda att regeringen anser att *karenstid* förflutit som gjort att nämnda länders förseelser anses sonade eller preskriberade.

Hur lång är i så fall den karenstid som enligt regeringen skall förflyta innan länder som i strid med gällande regler och överenskommelser tillåter eller underlåter att förhindra vidareexport av svensk krigsmateriel, åter kan komma i fråga som mottagare av svensk krigsmaterielexport?

Svaret på den frågan måste ges av riksdagen. Vi föreslår – i avvaktan på total avveckling av vapenexport – en karenstid på tio år.

Hemställan

Med hänvisning till ovanstående hemställs

1. att riksdagen uttalar sig för att riksdagen inbjuder ledamöter till en nordisk kommission för utvärdering av det övergripande samhällsansvaret i samband med de svenska vapensmugglingsaffärerna enligt de i motionen anförda principerna,
2. att riksdagen beslutar anslå 5 000 000 kr. ur anslaget F3 Information, studier och forskning om freds- och nedrustningssträvanden m.m. till ovanstående kommission,
3. att riksdagen hos regeringen begär att utredningen om krigsmaterielexporten ges tilläggsdirektiv att som ett alternativ presentera en plan för avveckling av svensk krigsmaterielexport på fem år,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att samtliga riksdagspartier skall vara representerade i kommande utredningar om krigsmaterielexporten,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att fredsrörelsen bör vara företrädd i rådgivande nämnden för krigsmaterielfrågor i första hand direkt genom att fredsrörelseföreträdare utses, i andra hand indirekt genom att också riksdagspartier med negativ syn på vapenexport ges representation i nämnden,

6. att riksdagen uttalar att det statsrådslöfte om restriktivitet med vapenexport under utredningstiden som avgivits till riksdagen skall tolkas på sätt som framgår av motionstexten ovan,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att stater som brutit mot gällande regler för svensk vapenexport inte får komma i fråga som vapenköpare igen förrän efter en minsta karenstid på tio år.

Stockholm den 25 januari 1989

Inger Schörling (mp)

Claes Roxbergh (mp)

Per Gahrton (mp)